תולדות ג

א. ברמב"ן על התורה[1] כ' ע"ד ה־בארות דיצחק: „יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תוע־לת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא[2] להודיע דבר ה־עתיד, כי באר מים חיים[3] ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר[3] באר מ"ח כמו שאמר[4] מקור מים חיים את ה', וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון . . והשני קרא שמה שטנה . . והוא הבית השני. . והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והא־ל ירחיב את גבולנו . . וכתיב בבית ה־שלישי[5] ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו[6] בארץ".

והנה הרמזים ע"ד ג' בתי המקדש אצל האבות מצינו גם במ"א, כדאיתא ב־ספרי[7] (ובמדרש[8]) ש„כן אתה מוצא באב־רהם שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו . . בנוי ומשוכלל לעת"ל (כמש"נ[9] „ויקרא אברהם שם המקום ה־הוא ה' יראה . . יראה"), וכן אתה מוצא ביצחק שראה אותו בנוי [וראה אותו חרב וראה אותו בנוי] ומשוכלל לעתיד לבוא (כמש"נ[10] „ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'") . . וכן אתה מוצא ביעקב שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לעולם הבא (כ־מש"נ[11] „מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים")"[12].

אולם י"ל שברמז הבארות המבואר ברמב"ן יש חידוש לגבי הראי' דבתי ה־מקדש של האבות המרומזת בכתוב (כדרשת הספרי כו') [בנוסף לעצם הענין, שבפירושו של הרמב"ן מוסבר סיפור ארוך בתורה ש„אין בפשוטי הספור תוע־לת"]:

א) הרמז שבספרי (ומדרש) משמיענו זה רק באופן כללי „ראה אותו בנוי וחרב ובנוי וכו'", מבלי לפרש ולפרט שראו את ביהמ"ק הא' הב'[13] והג'[14];

---

1) פרשתנו כז, כ. הובא ברבינו בחיי (שם, יט) בשינוי לשון קצת. ובדרשות ר"י אבן שועיב פרשתנו שם – הובא עד"ז בשם מדרש. וראה גם בארוכה כלי יקר שם.

2) בבחיי כאן: אבל טעם הספור לפי שהם רמז על העתיד. ובדרשות אבן שועיב שם „כי כל ענייני האבות וספורים ומעשיהם הכל רמז לבנים".

3) פרשתנו שם, יט.

4) ירמי' יז, יג.

5) יחזקאל מא, ז.

6) פרשתנו כו, כב.

7) ברכה לג, יב.

8) ב"ר פנ"ו, יו"ד (באברהם). ספס"ה (ביצחק). פס"ט, ז (ביעקב).

9) וירא כב, יד.

10) פרשתנו כז, כז.

11) ויצא כח, יז.

12) וראה השינויים והגירסאות בדפוסים שונים דהספרי ובב"ר שם.

13) בב"ר פנ"ו שם לפנינו (באברהם): חרב ובנוי חרב ובנוי . . בנוי ומשוכלל לעת"ל. אבל במת"כ ויפ"ת שם, שהגירסא הנכונה היא „בנוי וחרב ובנוי (. . ומשוכלל לעת"ל)" – כמ"ש ספס"ה ופס"ט שם.

14) ובפשטות מפרשים (במפרשי המדרש שם) שקאי על בית הא' ובית הג'. אבל ראה נזר הקדש ספס"ה ופס"ט שם. אלשיך שבהערה 57. וראה לקמן הערה 58.

משא"כ ברמז הבארות מפורטים כל ג' בתי המקדש (המרומזים בתוכן שמותיהם של הבארות – עשק, שטנה ורחובות, כמבואר ברמב"ן[15]).

ב) בספרי (ומדרש) הרמז הוא רק שה־אבות ראו את בתי המקדש, משא"כ בהך דהבארות ה"ז בבחי' „מעשה אבות סימן לבנים"[16], שמעשה יצחק בחפירת ג' ה־בארות הי' סימן וגרם[17] – נתינת כח[18] – לעבודת הבנים, הבנין דג' בתי מקדש.

ב. ויש לבאר זה ע"פ הידוע שכל מעשי האבות, ובפרט המפורשים בתורה, ה"ה (ככל עניני התורה) בתכלית הדיוק. וא"כ מובן שזה שג' המקדשות נרמזים במעשי אבות גבי יצחק דוקא, אף ש־מצינו (בנ"ל) שכל האבות ראו ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי, הוא לפי שמדובר כאן בענין מיוחד שבביהמ"ק השייך ליצחק דוקא.

ויש לומר, שענין זה מודגש בזה שב־מעשה יצחק יש רמז פרטי לכל בית מקדש בפ"ע, ולא באופן כללי „בנוי וחרב ובנוי" (כמו בזה שהאבות ראו ה־ביהמ"ק), כי המדובר כאן אינו בענין ה־שווה בכל בתי המקדש אלא בענינם ותוכנם המיוחד של כל אחד מהם, הבא כתוצאה מזה שכל אחד נעשה ונבנה באופן שונה מהשנים, ולכן נרמז דוקא (לא בזה שראו את ביהמ"ק, אלא) ב־מעשה האבות – ובמעשה אבות גופא – בחפירת הבארות דיצחק.

ג. ויובן זה בהקדם תוס' ביאור בה־שייכות בין בתי המקדש לחפירת בארות דוקא:

במקוואות מצינו[19] (בכללות) שני אופ־נים: מקוה מים – הנעשה בידי אדם, ומעין שהוא בידי שמים, ואין בו תפיסת ידי אדם.

בנוגע לבארות הנ"ל מצינו בזה: הם נעשו על ידי חפירת האדם בעבודה ויגיעה, ולאידך – נביעת המים בהבאר (שזהו עיקר ענינו) אינה באה ע"י פעולת האדם, אלא שעל ידי עבודתו בחפירת והסרת העפר פורצים המים הנמצאים תחת האדמה בתוך הבאר[20].

ולהעיר שזה נוגע להלכה – „ד־בארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם אף ע"פ שאין מימיהם יוצאין לחוץ

---

15) וראה של"ה רפז, א.

16) ראה תנחומא לך ט. ועד"ז בב"ר פ"מ, ו. וראה רמב"ן לך יב, ו. יב, י. יד, א. פרשתנו כו, א. וישלח לב, ד.

17) וע"ד שמצינו בנוגע לסימני טהרה וטומאה, דלדעת הרמב"ם „הסימנים (בבהמה) הם הגורמים הטהרה והטומאה כו' (אבל סימני עופות וסימני חי' . . רק הוי סימן (המברר) איזהו הטהור כו')" – צפע"נ על הרמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"א ה"א.

במו"נ ח"ג פמ"ח: דאלו הסימנים (בבהמות ודגים) אין מציאותם טבת ההיתר כו' אמנם הם סימן יודע בו המין המשובח מן המין המגונה (וכ"כ שו"ת מהרי"ט ח"א סנ"א). אבל (נוסף ע"ז שאין הכרח שטעם המצוה כפי שהוא במו"נ הוא בהתאם לשיטת הרמב"ם בהלכה בספר היד (וכיו"ב), וכפי שמצינו בכ"מ – הרי) תוכן הענין במו"נ אינו שייך לכאורה לנדו"ד. ואכ"מ.

18) כמבואר ברמב"ן שבהערה 16.

19) ראה מקואות פ"א. טושו"ע יו"ד סר"א.

20) ראה בביאור מעלת באר וחפירת באר (והשייכות ליצחק דוקא) – תו"א פרשתנו (כ, ב. שם, ד). דרושי אז ישיר גו' עלי באר בלקו"ת חקת (סב, ד ואילך), אוה"ת שם (ראה ס' הליקוטים דא"ח – דהצ"צ – ערך באר (ושם אות ח)), ד"ה ואלה תול־דות תרח"ץ (נאמר לפני יובל שנים*). סה"מ תש"ב ע' 129 וע' 132 ואילך.

*) משנת הופעת השיחה – תשמ"ח. המו"ל.

דין מעין גמור יש לו"[21], כי „אין[22] ב־הווית המים שום תפיסת ידי אדם אלא שחפר בקרקע כדי לגלות המים (אע"ג דע"י אדם נתגלו המים) פשיטא דדין מעיין גמור יש לו"[23].

וי"ל שאותו הדבר הוא בנוגע לבית המקדש ובנינו: תכליתה של מצות ע־שיית המשכן וביהמ"ק הוא — „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[24] — תוכנם הוא השכינה של הוי' שבהם (שבאה מ־שמיא)[25], ויחד עם זה נצטווינו „ועשו לי מקדש", וצ"ל לפני ה„ושכנתי" עשיית ופעולת האדם — „ועשו"; וי"ל יתירה מזו: חיוב זה של מעשה האדם אינו רק על הבני', והוי (רק) הכנה לקדושה החלה לאחרי זה בדרך ממילא, אלא נצטווינו „ועשו לי מקדש", שגם חלות הקדושה על המשכן והביהמ"ק באה ע"י מעשה בנ"י (כדלקמן) —

ע"ד חפירת הבארות, שאף שהתהוות עיקר הבאר (המים) הוא בידי שמים[26], מ"מ הכתוב מקשר זה עם פעולת ה־חפירה של האדם[27]. והחפירה עושה ה־בעלות של החופר על המים, „לנו המים"[3].

ד. ויש לומר, שגדר זה במצות בנין „מקדש" — שבנינו וקדושתו צ"ל ע"י מעשה בנ"י דוקא — נוגע גם להלכה:

א) פסק הרמב"ם[28] „הכל חייבין לב־נות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ו־נשים כמקדש המדבר". ויש לעיין ב־תוכנו של חיוב זה, שהרי מצות בנין „מקדש" היא מהמצוות שהן חובת הצבור — ולא חובתו של כל איש ואיש[29] — ומה הפירוש ד„הכל חייבין לבנות כו'"? ועוד — ידועה השקו"ט[30] בהא דנשים חייבות

---

21) ב"י יו"ד שם (קרוב לתחלתו) ד"ה כתב מהרי"ק. וש"נ. וכ"ה להלכה בלבוש שם סוס"ב. ש"ך שם סק"א. ועוד.

22) שו"ת מהרי"ק* סנ"ו. ע"ש בארוכה.

23) ע"ש במהרי"ק (וכ"ה בלבוש שם) שבאר יש לו דין (לא רק כמעין סתם שמימיו מועטין כו' — ראה מקואות שם מ"ו — אלא) כמים חיים, שגם זב כו' טובל בו.

בשו"ת משכנות יעקב יו"ד סמ"ה — בהמשך ל־דברי מהרי"ק: ומקרא מלא הוא ויחפרו עבדי יצחק בו' וימצאו שם באר מים חיים, הרי להדיא דבאר חפורה מקרי מים חיים*. וראה חי' הצ"צ למשניות מקואות פ"א מ"ו.

24) תרומה כה, ח.

25) ראה רמב"ן עה"ת ר"פ תרומה.

---

*) הובא ונתבאר (ע"ד החסידות) באוה"ת חקת ע' תתעט ואילך.

*) במשכנות יעקב שם (הובא בפתחי תשובה שם סקכ"ח) דאא"פ לומר כן בכל בארות דלא בכל הבארות נמצאים מים חיים ויש כמה בארות שהמים שבהם נובעים מן הנהר שקרוב להם דרך גידי הארץ. וראה חי' הצ"צ למקואות שם. שו"ת הצ"צ יו"ד סקס"ז. ובהנסמן בדרכי תשובה שם ס"ק רטו. ואכ"מ.

26) ולפני החפירה (משא"כ בועשו לי מקדש). ולהעיר ממשנ"ת שכששואבים מים מן המעין, ה־שאיבה ממשיכה מים מן המעין, ובמילא נתוספו מים במקור המעין.

27) ראה סה"מ תש"ב שם (וכן באוה"ת דברים (כרך ו) ע' ב'קפד*. וראה גם בשאר מקומות שב־הערה 20) „ההפרש בין מעין ובאר דמעין הוא בידי שמים ואין בו תפיסת ידי אדם כלל . . ובאר הוא שיש בו תפיסת ידי אדם והיינו שנמשך ע"י עבודה דוקא . . וזהו שגבי באר דוקא נאמר מים חיים", ע"ש ענינו ברוחניות.

28) הל' בית הבחירה פ"א ה"ב.

29) סהמ"צ להרמב"ם בסוף חלק המ"ע. ועד"ז בחינוך מצוה צה (בסופה): וזו מן המצות שאינן מוטלות על יחיד כ"א על הצבור כולו.

30) צפע"נ הפלאה בהשמטות (נד, א. וראה גם צפע"נ מהד"ת ג, ג). וראה גם שו"ת בית יצחק או"ח ס"ג אות ה: ז ואילך. ועוד. וראה לקו"ש חט"ז ע' 454. וש"נ.

---

*) ושם, ש„לכן נק' השראת השכינה למטה במשכן ובתי מקדשות ודירה בתחתונים לעתיד בשם באר מים חיים ע"י אתעדל"ת דוקא".

לבנות ולסעד בעצמם כו' (דכתיב[31] וי־ באו האנשים על הנשים וכתיב[32] וכל אשה חכמת לב בידי' טוו[33]) — הרי בנין המקדש הוא מ"ע שהזמן גרמא, ד"אין[34] בונין את המקדש בלילה שנאמר[35] וביום הקים את המשכן, ביום מקימין לא ב־ לילה".

וי"ל שב„הכל חייבין כו'" אין כוונתו של הרמב"ם לומר שזהו חובת גברא, אלא שהוא דין בחפצא דהמקדש, וכעין דין הסמוך באותה ההלכה: „אין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין", דאף ש־ כתבו כבר בהל' ת"ת[36], חזר וכפל הדין כאן ללמדנו, דמה שאין מבטלין תינוקות של בית רבן הוא לא רק מחמת חיוב ת"ת שאינה נדחה אפילו בשביל בנין בית המקדש, אלא שזהו דין בבנין ביהמ"ק[36*], שגם מצד ביהמ"ק אין מקום לבטל תשב"ר לבנין (ובפרט את"ל — שהלימוד של תשב"ר מסייע בקיום בנין הבית) — עד"ז הוא בהדין ד„הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים", שאינו חובת גברא לקיים מצות ועשו לי מקדש (שעל הציבור), אלא שהוא חיוב מצד המקדש, שגדר בנין ה־ מקדש מחייב שבנינו יהי' על ידי הצי־ בור „ועשו" עשיית כלל ישראל (ולכן שייך זה לכל ישראל, אנשים ונשים).

ב) כשם שהוא בנוגע למעשה הבנין, כן הוא גם בשייכות למקום הבנין וצו־ רתו וכו', שבזה תלוי' קדושתו — דאף ש„ושכנתי" דהקדושה במקום זה באה משמיא, צ"ל בזה מקודם קיום מצות „ועשו", הכנה ע"י האדם,

וי"ל שכולל יתרה מזה „שידרוש", יתייגע למצוא את המקום וכו'. וכדאיתא בספרי[37] „יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומוצא ואח"כ[38] יאמר לך הנביא". והיינו לפי שהמכוון והמטרה של הציווי „ועשו לי מקדש" הוא, שהמקדש (לא יהי' מתנת חנם מלמעלה, אלא) יבא ע"י עשי' ויגיעת האדם, באופן של „דרוש"[39] — בדוגמת „בארי", שבא ע"י תפיסת ידי אדם באופן של עבודה ויגיעה, חפירת בארות.

ה. עפ"ז מובן החידוש בבתי המקדש על המשכן שעשה משה במדבר, וכן החילוק בין בתי המקדש עצמם:

במשכן נאמר[40] „והקמות את המשכן

---

31) ויקהל לה, כב.
32) שם, כה.
33) כס"מ לרמב"ם שם.
34) רמב"ם הל' בית הבחירה שם.
35) בהעלותך ט, טו.
36) פ"ב סה"ב.

*36) ועד"ז הוא תוכן שאר הדינים שבהלכה זו ברמב"ם, לא כ"כ בחיובי ואיסורי גברא, כ"א מצד החפצא דמקדש: „אין בונין את המקדש בלילה שנא' וביום הקים את המשכן ביום מקימין ולא בלילה" — שלכמה מפרשים (ראה ביאור הרי"פ פערלא ל־ סהמ"צ רס"ג עשה יג — קיג, סע"ב ואילך), אינו מצד האיסור שבדבר, אלא משום הביהמ"ק, דהקמת לילה פסולה להקרבת היום (ירושלמי יומא פ"א ה"א): „ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת ה־ כוכבים" — אינו לפי שאז הוא זמן מלאכה של הגברא „דזמן מלאכה הוא מהנץ ולא מעמוד השחר" כ"א הוא „משום כבוד ביהמ"ק הוי מקדמי טפי" (תוד"ה פועל — ב"מ פג, ב); „ואין בנין ב"ה דוחה יו"ט" ג"כ אינו (רק) משום האיסור שעל הגברא במעשי הבנין, כ"א מצד החפצא דביהמ"ק עצמו, שהרי למדוהו מהכ' (קדושים יט, ל) „את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו (אני ה' כולכם חייבים בכבודי כו'" (פרש"י שבועות טו, ב מיבמות ו, א). ואכ"מ.

37) ראה יב, ה. וראה מלבי"ם שם.
38) בילש"ע ה"פ: דרוש ואתה מוצא.
39) ראה לקו"ש חל"ד ע' 203 (וש"נ) בענין ה„דרישה".
40) תרומה כו, ל.

כמשפטו אשר הראת בהר", שהקב"ה הראה למשה סדר הקמתו[41]; ונמצא שה־עש' ("ועשו") שבמשכן לא היתה באופן של "דרוש", כי הקמתו באה ע"י מה ש־(למדו ו)הראהו הקב"ה, ובמילא לא נת־קיים בזה "ועשו" בשלימות — עש' ב־אופן של יגיעה ו"דרוש" (ע"ד חפירת בארות)[42].

אבל בבית המקדש הא', אף שנאמר בזה "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל"[43], הרי בנין הבית נעשה ע"י בנ"א ובריבוי עצום (במספרם ובאריכות הזמן), ועוד זאת — שהבנין נעשה על ידי שלמה ולא על ידי דוד (שאליו היתה הנבואה), וגם בשייכות לדוד שאמר "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", איתא בספרי שם ב־המשך להדרשה הנ"ל "לשכנו תדרשו . . דרוש ומוצא ואח"כ יאמר לך הנביא" — "וכן אתה מוצא בדוד[44] זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר ל־אביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב", היינו שדוד הש־תדל והתייגע למצוא את מקום המקדש, ורק אח"כ נאמר לו מהנביא (כבהמשך הספרי).

ויש לומר, שזהו אחד מהטעמים שה־משכן הי' דירת עראי, כמ"ש[45] "לא ישבתי בבית גו' ואהי' מתהלך באהל וב־משכן", וכלשון הרמב"ם[46] "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה", משא"כ בית המקדש הי' דירת קבע[47], וכלשון הרמב"ם[48] "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן כו' ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי"" — כי ענין הקביעות דמקדש תלוי בעשיית בנ"י, באופן ד"דרוש" — באופן הכשרת הקדושה כנ"ל, ובהבנין גדול מאוד בפו־על, וזה הי' (בעיקר) במקדש לא במשכן.

ו. והנה בגדר זה דמקדש, פעולת ועשיית האדם, ישנו עילוי במקדש הב' לגבי המקדש הא':

א) מעשה הבנין לא בא על ידי הת־גלות (ו"הראת" ע"י) ה' (כבמשכן) או על ידי הוראת נביא (כבבית ראשון) כ"א על ידי ציווי של כורש[49] (וגם הוא השתתף בהבנין[50]).

ב) גם צורת הבנין לא היתה ברורה כמו בבית הא', וכמ"ש הרמב"ם[51] "(בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, וכן) בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ב־יחזקאל"[52].

---

41) ראה פרש"י ומפרשיו שם. וראה מנחות כט, א. פסיקתא רבתי פ"כ, ג. זח"ב קנט, א.

42) ויתרה מזה ע"פ פרש"י (פקודי לט, לג — מתנחומא שם יא (בשינויים)) — דעשיית משה היתה בזה ש"עסוק אתה בידך נראה כמקימו", והקמת ה־משכן היתה "מאליו".

43) דה"א כח, יט. ד"כל מלאכת התבנית (ש)־הודיעו הקב"ה כו'" (פרש"י סוכה נא, סע"ב. וראה גם ירושלמי מגילה פ"א ה"א ובמפרשים שם).

44) תהלים קלב, א־ה. וראה פרש"י שם: טרח ועמל למצוא לך מקום . . עד שיודע היכן יהי' מקום מקדש.

45) ש"ב ז, ו. וראה שהש"ר פ"א, טז (ג). תו"א ר"פ ויגש.

46) ריש הל' בית הבחירה.

47) ראה שהש"ר שם. תו"א שם.

48) הל' ביהב"ח שם ה"ג.

49) עזרא א, א ואילך.

50) ראה עזרא ו, ד. ר"ה ד, א — אבל עד"ז הי' גם בבית שלמה (חירום מלך צור, שבעים אלף נושא סבל וגו' — מ"א ה, כט. לב. ז, מ. ועוד).

51) הל' ביהב"ח שם ה"ד.

52) וראה בארוכה תוי"ט בפתיחתו למס' מדות.

ונמצא, שבבית שני הרי הדרישה („דרוש ומוצא") של פרטי הבנין היתה יותר מבבית הא' (וי"ל דשם הי' ה„דרוש ומוצא" רק בנוגע למקומו, משא"כ בבית שני) שהוצרכו לדרוש וכו' בנוגע לפרטי הבנין וצורתו[53].

וכיון שענין הקביעות במקדש תלוי במעשה ופעולת בנ"י, „ועשו לי מקדש", באופן של עבודה ויגיעה כנ"ל, שזה הי' בבית שני יותר מבית ראשון, לכן גם „גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון"[54] שהי' גדול בבנין ובשנים[55], קביעות יותר מבית הראשון.

ועפ"ז מובן זה שה„סימן לבנים" על ג' בתי המקדש הוא במעשה יצחק דוקא (אף שחפירת בארות היתה לפנ"ז על ידי אברהם, וכמפורש בהכתובים, וכלשון הרמב"ן „הוא ואביו עשו אותם בשוה") — כי עיקר ענין העשי' והיגיעה והעבודה הוא חידושו וענינו של יצחק דוקא, כ־ידוע[56] שענינם של ג' האבות הם ג' ה־עמודים דתורה עבודה וגמ"ח, אברהם מדתו מדת החסד, יצחק — עבודה, ו־יעקב — תורה, וחסד ותורה הם (בכלל) השפעה מלמעלה, ועבודה היא העלאת והתקרבות האדם לקדושה.

וי"ל שמטעם זה (כמבואר ברז"ל) ה־בית הא' הוא כנגד אברהם והבית הב' כנגד יצחק[57], כי עיקר הענין ד„ועשו", עשיית ועבודת האדם, הי' בבית השני[58] דוקא[59].

ז. אמנם צריך להבין:

איך מתאים משנת"ל, שעיקר ענין הקביעות שבמקדש קשור ותלוי ב„ועשו לי מקדש", מעשה ופעולת האדם דוקא — עם המבואר ברמב"ן שם, שבאר הג' שלא רבו עלי' היא נגד ביהמ"ק השלי־שי, שרק עליו נאמר „ורחבה ונסבה", שיהי' קיים בקיום נצחי (שזוהי אמיתית ושלימות ענין ה„קביעות") — והרי ה־נצחיות של ביהמ"ק הג' היא לפי שהוא (בלשון הזהר[60]) „בניינא דקוב"ה", וכ־מבואר בבחיי כאן: ומה שהזכיר את ה' בבאר השלישי ולא עשה כן בשתים ה־ראשונות, יתכן לומר טעם מפני שה־ראשונים היו בנין בשר ודם על ידי שלמה וכורש אבל השלישי יהי' מעשה ה' ובנין שמים ולא ישלוט בו חורבן לכך הזכיר בו הש"י.

והיינו, שביהמ"ק הא' והב', שהם „בנין בשר ודם" („בניינא דבר נש") אין בהם ענין הנצחיות, ודוקא ביהמ"ק הג' שלא יהי' „בנין בשר ודם" יהי' בו ענין ה־קביעות והנצחיות בשלימות.

---

53) בשו"ת חת"ס יו"ד סרל"ו (ועד"ז באו"ח סר"ח ד"ה עד כאן) שכל השינויים בבית שני היו הכל ע"פ נביא, ע"ש (וראה גם אוה"ח תרומה כה, ט). אבל עפמ"ש בתוי"ט שם (ובארוכה בהקדמתו לספר צורת הבית) משמע דלמדו ודרשו כו"כ, כל מה שיכלו ללמוד ולדרוש מיחזקאל ולא הי' הכל ע"פ נביא במפורש. וראה גם רד"ק יחזקאל מ, יג. וראה יומא נא, ב ואילך (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ד ה"ב) — מה שנסתפק להם בבית שני.

54) חגי ב, ט.

55) ב"ב ג, סע"א ואילך.

56) מגלה עמוקות אופן רנ (בסופו). מגלה עמוקות עה"ת ר"פ לך. ועוד. ס' הלקוטים — דא"ח צ"צ מע' יצחק אות ו'. וש"נ.

57) ראה נזר הקודש לב"ר פס"ט שם בשם „מדרשות". צרור המור פרשתנו כו, יח. אלשיך ויצא כח, יח. וראה גם אוה"ת דברים (כרך ו) ע' ב'קפג. וש"נ.

58) ועפ"ז יומתק הא דפי' בנזר הקודש (השלם) לב"ר ספס"ה שביצחק מרומז גם שהראהו ביהמ"ק הב'. ע"ש. וראה תולדות אדם לספרי ברכה שם.

59) וראה לקו"ש ח"ט ע' 26 ואילך. ע' 67 ואילך.

60) ח"ג רכא, א. ח"א כח, א.

בפשטות הטעם בזה הוא: מכיון ש־אדם יש לו תכלה (ובפרט שמשעה שנו־לד מתחיל להתייבש[61]), אין מעשי ידיו נצחיים: ומעשה ה', שהקב"ה לא שייך בו שום ענין של שינוי ח"ו, כמ"ש[62] אני ה' לא שניתי, כן מעשי ידיו הם נצחיים.

אבל עדיין חסר ביאור: כיצד יתכן, שביהמ"ק הא' והב' שהי' בהם יותר ענין העשי' וקיום מצוה של ישראל („ועשו לי מקדש") — אין בו עילוי זה (דנצחיות), ובבית הג', שחסר בו לכאורה שלימות קיום מצות „ועשו לי מקדש", יהי' בו עילוי זה?

ויש לומר הביאור בזה[63]:

זה שביהמ"ק הג' „יהי' מעשה ה' ובנין שמים ו(לכן) לא ישלוט בו חורבן" הוא לפי שבא ע"י מעשה ועבודת בנ"י ש־לפנ"ז, במשך (אריכות) זמן הגלות, שזוהי השלימות הנעלית ביותר בענין העשי' ועבודה (וי"ל — עוד למעלה מהעבודה והעשי' שבבנין ביהמ"ק הא' והב'). ולכן דוקא עבודה זו גורמת ומביאה לכך שהמקדש יהי' מעשה ה' הקיים בקיום נצחי.

וע"ד מחז"ל[64] (בנוגע לכללות ענין הגאולה העתידה) „זכו — אחישנה", דכאשר עבודת ישראל היא בשלימות, „זכו", אזי באה הגאולה באופן שונה לגמרי, „אחישנה", למעלה מדרך הטבע.

ועד"ז בנוגע לבנין המקדש דלעתיד — דכיון שבא לאחרי עבודת ישראל במשך אריכות הגלות הזה האחרון[65], שעי"ז נזדככו בנ"י בזיכוך אחר זיכוך, וכפי שרואים שבנ"י לומדים תורה ומ־קיימים מצוות מתוך מסנ"פ כפשוטה[66], וגם במקומות שזיכה הקב"ה והצליח ש־אין בהם גזירות על בנ"י, ישנם מניעות ועיכובים מהמלעיגים וצריכים לעמוד בתוקף גדול לא לבוש מפני המלעיגים, ולהתחזק באמונתם ותורתם, גם לעיני העמים — הרי מסירת נפש זו מביאה לידי כך שהקב"ה בעצמו יבנה את ביהמ"ק הג'.

היינו זה שעשיית האדם („ועשו") פועלת הקביעות בהמקדש הוא מפני שככל שתגדל עשיית האדם — שורה בזה יותר השכינה[67].

ח. וליתר ביאור:

שלימות עבודת האדם היא כאשר

---

61) ראה בחיי בראשית א, כח. סה"מ תש"א ע' 142. ובכ"מ.

62) מלאכי ג, ו.

63) תיווך ב' השיטות בבנין הג' אם משיח בונה (כמ"ש ברמב"ם הל' מלכים רפי"א וסופו) או שיגלה ויבוא מן שמים (כדעת רש"י ר"ה ל, סע"א. סוכה מא, סע"א. תוס' סוכה שם. שבועות טו, ריש ע"ב ד"ה אין. ועוד) — ראה לקו"ש חי"ח ע' 418 ואילך. חידושים וביאורים בהל' ביהב"ח סי"ט. וש"נ.

64) סנהדרין צח, א.

65) ראה תניא רפל"ז, שכל תכלית השלימות של ימות המשיח כו' תלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות.

66) ראה ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא תרמ"ח (סה"מ תרמ"ח ע' קפו ואילך), תרפ"ה (סה"מ תרפ"ה ע' רנז ואילך): ד"ה אני ישנה תש"ט (ובכ"מ) — המעלה דעבודת בנ"י בדרא דעקבתא דמשיחא.

ובבי' הענין דמשה הי' עניו מכל האדם גו' ובפרט — מדרא דעקבתא דמשיחא (סה"מ עטר"ת ע' תסד ואילך. תש"ט ע' ה. תש"י ע' 236 ואילך. ועוד. וראה תו"א נב, א. מאמרי אדה"ז — תקס"ב ח"א ע' נא).

67) עיין גם לקו"ש ח"ט ע' 28 הערה 26 (ע"פ לקו"ת ויקרא ב, ריש ע"ד) — שב' הענינים תלויים זב"ז.

עבודתו היא באופן שאינו מחשיב עצמו למציאות בפ"ע, וכל מעשיו הם מעשיו של הקב"ה, ושכינה שורה בשלימותה ב־מעשה ידיו. וע"ד דאיתא בגמ'[68] „גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ כו' במעשה ידיהם של צדיקים כתיב[69] מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדנ־י כוננו ידיך", ופרש"[70] „מקדש מעשה ידי צדיקים הוא" — ומ"מ הובא ע"ז הכתוב „מקדש אדנ־י כוננו ידיך", ומבואר בשטה מקובצת[70] שאי"ז סתירה, כי „מעשה צדיקים קרי מעשיו של הקב"ה"[71]. די"ל הביאור בזה, שצדיק אינו מציאות בפ"ע ולכן מעשה ידיו של הצדיק הם הם מעשי ידיו של הקב"ה[72].

ויש לומר, שענין זה (שמעשה ידיו של האדם (צדיק) נחשבת מעשה ידיו של הקב"ה) הוא בעיקר כאשר עבודת האדם היא כעבודת עבד, שע"פ תורה (תורת אמת) אינו מציאות בפני עצמו, וכל שקנה עבד קנה רבו[73], עד שכל עבודת העבד נקראת על שם האדון: וכן עבודת העבד — צד השווה בה בכל זמן ובכל מקום (שמזה מוכח שזהו מקורה וכו') היא קבלת עול, לא מפני השגתו במעלת האדון ובתועלת העבודה, או מפני ההרגש בלב אל העבודה, אלא מפני ש־קיבל עליו עול האדון, ועבודתו היא כדי למלאות רצון האדון[74].

וזהו החידוש שבבית המקדש הג' לגבי בתי המקדש שלפניו (שלכן דוקא הוא יהי' מעשה ה') — כי אף שגם בבית המקדש הא' והב' הי' עבודה ועשי', מ"מ, כיון שעבודת השם אז היתה מתוך הבנה והשגה עמוקה בגדלות השם, שמביאה לאהבתו ויראתו ית' כו'[75] ושכל מכסה ומלביש את העצם — הרי היתה העבודה בגלוי עבודה שכלית, מעורבת בזה מציאות האדם (שכלו והרגש לבו), ולכן לא הי' בגלוי „בניינא דקב"ה": ודוקא על ידי העבודה במשך זמן הגלות, ש־עיקר העבודה היא בדרך קבלת עול מלכות שמים, כעבודת עבד[76], ה"ז שלי־מות ואמיתית „מעשה צדיקים" שהם מעשה ידיו של הקב"ה, ולכן ה"ז פועל בגילוי שהקב"ה יבנה בית זה, „ה' יבנה בית"[77].

ט. פ' תולדות קוראים בכל שנה ב־סמיכות לראש חודש כסלו (בשבת מבר־כים חודש כסלו (כבשנה זו*[77]) או בימים ראשונים של החודש) — שסיומו וחותמו של חודש זה הוא ימי חנוכה — וגם בהם רואים תוכן ענין הנ"ל:

ידועים דברי הרמב"ן[78] במ"ש הקב"ה לאהרן[79] „שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות", שזה קאי על נרות חנוכה, „שאין בטלים לעולם", ד־

---

68) כתובות ה, סע"א.

69) בשלח טו, יז.

70) כתובות שם.

71) ומסיים שם „ורש"י ז"ל פי' כפי' בתרא". היינו לא שקאי על ביהמ"ק שלמעלה כפי' הא' שם אלא שקאי על ביהמ"ק שלמטה. וראה בארוכה ביאור הר"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג עשה יג (קיג, א ואילך).

72) וראה לקו"ש חט"ז ע' 469 ואילך, שזהו הטעם שיש ענין הנצחיות במעשה ידי משה (משכן) ובמעשה ידי דוד (מקדש).

73) פסחים פח, ב. קדושין כג, ב.

74) ראה בארוכה המשך תרס"ו ע' שכו ואילך.

75) ראה רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ב.

76) ראה לקו"ש חי"ט ע' 73 ואילך. וש"נ.

77) ע"פ תהלים קכז, א (הובא בזח"א וזח"ג שם).

*77) תשמ"ח — שנת הדפסת השיחה.

78) ר"פ בהעלותך.

79) תנחומא ופרש"י שם.

קרבנות הם רק בזמן שבית המקדש קיים, ואילו נרות חנוכה הם גם בזמן גלותנו.

והטעם שנרות חנוכה יש בהם ענין הנצחיות, מבואר בכ"מ, משום שנרות אלו באו על ידי מסירת נפשם דבנ"י בז־מן החשמונאים, דאף שמלכות יון „גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות"[80] מ"מ מסרו ישראל נפשם[81].

וכיון שהנרות באו על ידי שלימות עבודת ישראל, מסירת נפש, לכן אין נרות חנוכה בטלים לעולם, שקיימים הם גם בזמן הגלות.

אלא שבימי חנוכה נפעלה הנצחיות רק בענין נרות המקדש, אבל לאחרי העבודה באריכות גלות זה האחרון, יהי' כן בנוגע לכללות המקדש, שבנין בית השלישי יהי' בתכלית השלימות, באופן שכולו נק' על שם הקב"ה, „ה' יבנה בית", ויהי' בנין נצחי לעולם, „מקדש אדנ־י כוננו ידיך".

(משיחות ש"פ חיי שרה תש"ל, תשמ"ז)

---

80) ל' הרמב"ם ריש הל' חנוכה.

81) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה בכ"ה ב־כטלו פנ"ג. ושם פנ"ט, שזוהי עבודה שמלמטה למעלה בבחי' אור חוזר.